

Любченко В.Є.

**ЗАСЕЛЕННЯ Й АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ
ПОДІЛ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
(З ДАВНІХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ)**

Територію Вінницької області почали заселяти з доби палеоліту (100–40 тис. років тому). У придністровських районах відомо більше 40 пунктів, в яких виявлено знаряддя праці пізнопалеолітичного часу. Найдавніша ранньопалеолітична

стоянка первісних мисливців, що існувала на Подністров'ї приблизно 100–40 тисяч років тому, виявлена поблизу села Суботівки Могилів-Подільського району, а біля сіл Лядова, Нагоряни, Озаринці, Яришів, Яруги існували поселення і

за пізнього палеоліту — приблизно 40–13 тисяч років тому.

В неоліті заселення території проходило більш активно. Тут виявлено 60 поселень (50 — в Побужжі, 10 — в Подністров'ї) землеробських племен Буго-Дністровської культури (6–4 тис. років до н. е.). Це найбільш ранні в Центральній та Східній Європі поселення цієї культури.

Порівняно високого, як на ті часи, розвитку досягає землеробство за доби міді (IV—III тис. до н. е.). Тоді Подністров'я й Побужжя були досить щільно заселені землеробськими племенами трипільської культури, нащадками переважно того населення, що мешкало в Побужжі в неолітичні часи. З'явилися великі "городища", площею до 2 кв. км, де проживало до 500 і більше чоловік. На Вінниччині виявлено понад 100 пам'яток трипільської культури, серед яких — чимало великих поселень. Так, поселення поблизу сіл Вербівки та Криштопівки Іллінецького району мали понад 120 великих жител.

В добу бронзи (III — початок I тис. до н. е.) Вінниччина входила до тих земель, де проживала велика група землеробсько-скотарських племен, які у II— на початку I тис. до н. е. утворили праслов'янське ядро. Тут знайдено і частково досліджено понад 20 пам'яток і серед них - праслов'янські поселення білогрудівської культури (XI–IX ст. до н. е.), розташовані у межах сіл Кричанівки, Оленівки, Серебрії, Яришева Могилів-Подільського району, а також могильник у Білому Камені Чечельницького району тощо. З часом збільшується кількість поселень у долинах Дністра і Південного Бугу, де м'який клімат сприяє розвитку землеробства та скотарства.

З кінця I тисячоліття до н. е. Вінниччина була густо заселена слов'янськими землеробськими племенами зарубинецької, черняхівської культур — вияв-

лено більше 50 поселень VI–VII ст. Площі поселень становили 5–10 га. Розміщувались поселення інколи групами на відстані 3–5 км одне від одного. Поселення існували на одному місці по 100–120 років.

З появою в Причорноморських степах кочівників-скіфів (VII—II ст. до н. е.) виникло перше державне утворення на Подністров'ї, яке вони й очолили. Побужжя в цей час було заселене, як показують розкопки, нащадками білогрудівських племен та праслов'янськими землеробськими племенами. Геродот згадує їх як скіфів-орачів. На Вінниччині збереглося понад 20 городищ, поселень та курганних могильників. Найбільш ґрунтовно досліджено городища поблизу сіл Северинівки (Жмеринський район) та Григорівки (Могилів-Подільський район). Однією з найвизначніших пам'яток скіфських часів в Україні є велике Немирівське городище VII–VI ст. до н. е. Його площа — 150 га. Воно оточене валами, що й тепер мають висоту 8–9 м, протяжність їх — 4 кілометри.

З кінця I тис. до н. е. і протягом I тис. н. е. територія Вінниччини була досить густо заселена землеробськими слов'янськими племенами, які свого часу входили до антського племінного союзу. На всій території Вінницької області, і насамперед у Гайсинському, Іллінецькому, Немирівському, Могилів-Подільському районах, виявлено понад 150 ранньослов'янських поселень та могильників зарубинецької (II ст. до н. е. — II ст. н. е.) та черняхівської (II–VI ст. н. е.) культур.

Густо була заселена територія Вінницької області і у період Київської Русі. З літописів відомо, що в цей час на Побужжя, зокрема на вінницькі землі, з Нижнього Подніпров'я переселилися слов'янські племена уличів.

В IX–XII ст. виникають великі слов'янські міста. Біля них формуються сіль-

ські поселення.

У період феодальної роздробленості частина території Вінниччини (Подністров'я) разом із землями верхнього Побужжя відійшла до Галицько-Волинського князівства. Ця територія здобула назву Пониззя (від скорочення давнього найменування “Русь низшая” — на відміну від “Руси горней”, що прилягала до Карпатських гір).

Після загарбання Києва в 1240 році монголо-татари просуваючись на захід, захопили землі Поділля. Так із цього часу іменується Пониззя. Назва Поділля походить, очевидно, від скорочення колишнього найменування “Русь дольная”, вживаного як доповнення до назви “Русь низшая”.

Сучасна назва “Поділля” (Подольє, Подолля, Поділь, Подоль, Подільська земля) вперше згадується в літописі 1392 р., проте у вжитку литовських князів її знаходимо за 1351 р. В українських грамотах — за 1389 р. Назва Поділля закріпилася з XIV ст. після загарбання та поділу сучасних земель західних регіонів України між феодальною Литвою, Польщею і частково кримськими татарами. “Поділені” землі Пониззя, Буго-Дністровське межиріччя та Побужжя отримали єдину назву — Поділля [4].

Не знайшовши підтримки від західних держав, Галицько-Волинське князівство змушене було в 1246 році визнати залежність від Золотої орди. Проте у 1254–1255 рр. війська Галицько-Волинського князівства визволили землі по Південному Бугу, а в 1259 році монголо-татарські завойовники знову підкорили Поділля.

Понад сто років населення краю було під гнітом Золотої орди. На загарбаній території завойовники встановили податкові округи — тми. Вони об'єднувалися в один улус, за яким закріпилася назва Подільський.

Обклавши місцеве населення великою

даниною, монголо-татарські орди кочували в степах південніше річок Ягорлика, Синюхи і Тясмина. Для збирання данини на Поділлі були призначені отамани, які відали всіма прибутками. До них періодично приїжджали татарські баскаки (намісники), щоб забирати данину і відвозити її в орду.

На Галицько-Волинське князівство, ослаблене монголо-татарами, зазіхали угорські, литовські й польські феодалі. Особливу активність проявляв великий князь литовський Ольгерд. Зібравши чимале військо, в 1362 році в битві біля річки Сині Води він розгромив татарські орди братів Кутлубугу, Хачибєя й Дмитрія, яким належало Поділля. З цього часу Поділля потрапляє під зверхність Литовського князівства. Створюються окремі намісництва, в яких управляти почали племінники князя — Юрій, Олександр і Костянтин Корятівичі.

На початку 90-х років Поділлям заволодів наймолодший з племінників князя Ольгерда — Федір Корятівич. Це викликало прихід військ великого литовського князя на Поділля. Федір Корятівич відійшов на Закарпаття, а литовські війська захопили Брацлав, Сокилець та інші міста. Тоді ж по всіх містах поставили старост, які підкорялися великокнязівській владі.

Наступники Ольгерда за вірну військову службу роздавали подільські землі литовським та українським феодалам. Після Кревської унії, укладеної 1385 року між Польщею і Литовським князівством із метою об'єднання військових сил, посилюється наступ польських феодалів на українські землі. У 1431 році вони захоплюють Західне Поділля, яке оголошується окремим Подільським воєводством. Тоді ж польські феодали спробували загарбати і Східне Поділля, але їх війська натрапили на стійкий опір місцевого населення і змушені були відійти. Східне Поділля

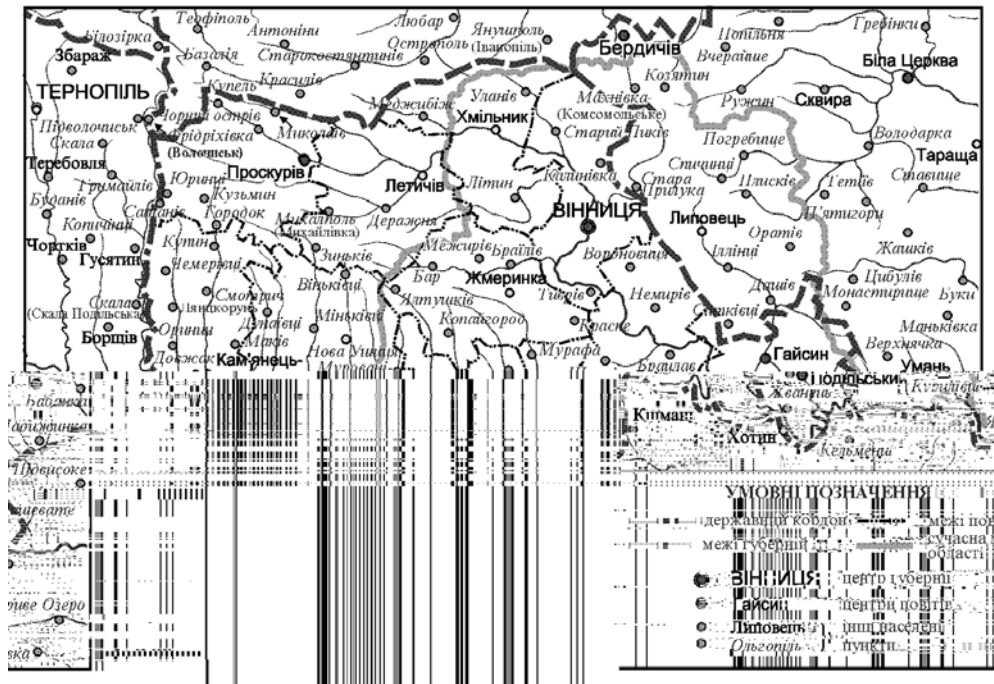

Рис. 1. Адміністративно-територіальне ділення Вінницької області в 1921 р.

(Брацлавщина) залишалось під владою литовських феодалів. Тут виділили три окремі повіти: Брацлавський, Вінницький, Звенигородський. Західне Поділля, що перебувало під владою Польщі, теж поділили на три повіти: Кам'янецький, Летичівський і Червоноградський.

У другій половині XVII ст. на початку визвольної війни українського народу проти шляхетської Польщі (1648–1654) на Поділлі створюються Брацлавський і Вінницький (Кальницький) козацькі полки. У 1667 р. Вінницький полк увійшов до складу Брацлавського.

У XVIII ст. територія сучасної Вінниччини входила до складу Брацлавського і частково Подільського воєводств Речі Посполитої, а в результаті другого поділу Польщі у 1793 р. землі Правобережної України були возз'єднані з Лівобережною у складі Російської держави.

У квітні 1793 р. на новоприєднаних українських і білоруських землях утворено три намісництва (губернії) — Мінське, Ізяславське і Брацлавське. Ізяславське намісництво, до якого входили Волинь і частина Поділля, в 1795 р. було поділене на два намісництва —

Волинське й Подільське. В лютому 1796 р. центром Брацлавського намісництва стало місто Вінниця.

До Брацлавського намісництва входило 13 округів: Брацлавський, Вінницький, Хмельницький, Літинський, Сквирський, Гайсинський, Тульчинський, Ямпільський, Могилівський, Махнівський, Липовецький, П'ятигирський і Бершадський. До Подільського намісництва входило 12 округів: Кам'янецький, Ушицький, Верboveцький, Грудецький, Зінківський, Летичівський, Проскурівський, Старокостянтинівський, Базилинський, Ямпільський (нині Білогірського району, Хмельницької обл.), Кременецький і Лубенський. За указом від 12 грудня 1796 р. намісництва були ліквідовані і Правобережну Україну поділено на три губернії: Київську, Волинську і Подільську. Центром Подільської губернії стало місто Кам'янець-Подільський.

29 серпня 1797 р. при визначенні кордонів Подільської губернії до неї ввійшли повіти: Кам'янецький, Ушицький, Верboveцький, Грудецький, Зінківський, Летичівський, Проскурівський та Ольгопільський (останній відійшов від

ліквідованого Вознесенського намісництва), а також частина Богопільського, Тираспільського і Єленського повітів того ж намісництва; зі складу Брацлавського намісництва відійшов до Подільської губернії ряд округів, перейменованих у повіти: Брацлавський, Вінницький, Літинський, Хмільницький, Гайсинський, Тульчинський, Ямпільський, Могилівський і Бершадський.

19 червня 1804 р. проведено новий адміністративно-територіальний поділ Подільської губернії, згідно з яким до губернії входило 12 повітів: Балтський, Брацлавський, Вінницький, Гайсинський, Кам'янецький, Летичівський, Літинський, Могилівський, Ольгопільський, Проскурівський, Ушицький і Ямпільський. В такому складі Подільська губернія існувала до 1920 р.

На підставі «Положення про селян, які вийшли з кріпосної залежності» від 19 лютого 1861 р. на Поділлі був введений адміністративно-територіальний поділ повітів на волості. Волость об'єднувала декілька сільських громад.

В XIX ст. зміни адміністративно-територіального поділу Подільської губернії були незначні. Вони зводились в основному до змін числа волостей.

Після революції 1917 року постало питання про перегляд старого адміністративного поділу, що не відповідав вимогам нового ладу.

27 січня 1918 р. Раднарком РРФСР видав декрет «О порядке изменения границ губернских, уездных и проч.» Але в Україні, зокрема на Поділлі, відповідні умови для перегляду і упорядкування адміністративно-територіального поділу склалися лише після закінчення громадянської війни та іноземної воєнної інтервенції.

Починаючи з 1917 року, центр Подільської губернії переміщується з м. Кам'янця-Подільського до м. Вінниці. Вінницька Рада робітничих і солдатсь-

ких депутатів прийняла тоді таке рішення: «В зв'язку з тим, що Вінниця є центром Поділля, іменуватися Радою робітничих і солдатських депутатів Поділля». В умовах громадянської війни та іноземної воєнної інтервенції (1918–1920 рр.) адміністративним центром Поділля, тобто місцем перебування губернських установ, було місто Вінниця.

1 жовтня 1920 р. Раднарком України видав постанову «Про порядок зміни кордонів і утворення нових адміністративно-територіальних одиниць». Ця постанова давала право місцевим органам Радянської влади вирішувати самостійно питання адміністративно-територіального поділу. В цьому ж році Балтський повіт Подільської губернії відійшов до Одеської губернії.

Згідно з постановою ВУЦВК від 6 липня 1921 р. на території Подільської губернії був створений Жмеринський повіт, до якого увійшло 12 волостей: Браїлівська, Комаргородська, Копайгородська, Краснянська, Мар'янівська, Межирівська, Мовчанська, Овсянецька, Пеньківська, Станіславчицька, Черемисо Волоська і Ялтушківська. Внаслідок цього зменшилися території Вінницького, Могилівського та Ямпільського повітів. На 1 січня 1922 р. Подільська губернія складалася з 12 повітів і 145 волостей.

31 січня 1923 р. вийшла постанова ВУЦВК, яка мала на меті наблизити волость до розміру району і зменшити таким чином кількість адміністративних одиниць. Відповідно до цієї постанови були ліквідовані повіти: Жмеринський, Летичівський, Літинський, Новоушицький, Ольгопільський і Ямпільський, а замість Брацлавського повіту створено Тульчинський з центром у м. Тульчині.

За постановою ВУЦВК від 7 березня 1923 р. «Про адміністративно-територіальний поділ Подільської гу-

бернії» повіти були ліквідовані і утворено 6 округів:

I. Вінницький (18 районів): 1. Вахнівський. 1. Вінницький. 3. Вороновицький. 4. Жмеринський. 5. Калинівський. 6. Краснянський. 7. Літинський. 8. Малокутищанський. 9. Межирівський. 10. Немирівський. 11. Обіднянський. 12. Пиківський. 13. Прилуцький. 14. Терешпільський. 15. Тиврівський. 16. Уланівський. 17. Хмільницький. 18. Юзвинський.

II. Гайсинський (14 районів): 1. Бершадський. 2. Гайсинський. 3. Гранівський. 4. Дашівський. 5. Зятковецький. 6. Красносільський. 7. Ладизинський. 8. Ольгопільський. 9. Ситковецький. 10. Соболівський. 11. Теплицький. 12. Тернівський. 13. Устянський. 14. Хащеватський

III. Кам'янець-Подільський (17 районів): 1. Вінковецький. 2. Довжецький. 3. Дунаєвський. 4. Жванецький. 5. Зіньківський. 6. Калюський. 7. Китайгородський. 8. Купинський. 9. Лянцкорунський. 10. Маківський. 11. Мінковецький. 12. Новоушицький. 13. Орининський. 14. Смотрицький. 15. Солобковецький. 16. Староушицький. 17. Чемерівський.

IV. Могилів-Подільський (15 районів): 1. Бабчинецький. 2. Барський. 3. Джушинський. 4. Копайгородський. 5. Лучинецький. 1. Могилівський. 7. Мурафський. 8. Муровано-Куриловецький. 9. Озаринецький. 10. Станіславчицький. 11. Чернівецький. 12. Шаргородський. 13. Ялтушківський. 14. Ямпільський. 15. Яришівський.

V. Проскурівський (16 районів): 1. Бахматовецький. 2. Війтовецький. 3. Вовковинецький. 4. Волочиський. 5. Городоцький. 6. Деражнянський. 7. Кузьминський. 8. Летичівський. 9. Меджибізький. 10. Михалпільський. 11. Проскурівський. 12. Старосинявський. 13. Фельштинський. 14. Черноострівський. 15. Юринецький. 16. Ярмолинецький.

VI. Тульчинський з 13 районів: 1. Брагавський. 2. Вапнярський. 3. Великокісницький. 4. Камінський. 5. Крижопільський. 6. М'ястківський. 7. Ободівський. 8. Піщан-

ський. 9. Томашпільський. 10. Тростянецький. 11. Тульчинський. 12. Чечельницький. 13. Шпиківський.

Таким чином, в Подільській губернії замість 12 повітів було сформовано 6 округів і замість 145 волостей — 90 районів. Одночасно була зменшена кількість сільських Рад: з 1860 залишилось 1205.

За постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 19 листопада 1924 р. в складі Гайсинського округу був утворений Джулинський район з частини території ліквідованих Красносільського та Устянського районів. Крім того, був ліквідований Зятковецький район Гайсинського округу з приєднанням частин території до Гайсинського, Ладизинського і Теплицького районів того ж округу.

Виділення адміністративних районів, що було проведено в 1923 р., стало підготовкою до широкої реформи управління. На початку 1925 р. вважалось доцільним ліквідувати губернії і перейти на триступеневу систему управління. Гадалось, що така система сприяла б поліпшенню економічного стану округів та районів, забезпечувала б здешевлення державного апарату та наближення його до широких верств населення.

Питання про доцільність ліквідації губерній розглядалась на IX Всеукраїнському з'їзді Рад, який відбувався 3–10 травня у м. Харкові. На підставі рішень цього з'їзду і постанови ВУЦВК від 3 червня 1925 р. губернії були ліквідовані. Вся територія України була поділена на 41 округ і 624 райони.

В порівнянні з адміністративно-територіальним поділом 1923 р. кількість округів і районів в Україні зменшилась на 11 відсотків. Зменшилась також кількість округів і районів на Поділлі. Був ліквідований Гайсинський округ, Хащеватський район, який ввійшов до складу Первомайського округу на Одещині: Гранівський, Теп-

Рис. 2. Адміністративно-територіальне ділення Вінницької області в 1925 р.

лицький і Тернівський райони — до складу Уманського округу на Київщині; Ситковецький і Дашівський — до складу Вінницького округу; Гайсинський, Ладизинський, Соболівський, Джулинський, Бершадський та Ольгопільський увійшли до складу Тульчинського округу. Крім того, ліквідовані Великокісницький, Калюський, Малокутищанський, Обіднянський, Озаринецький, Терешпільський, Юзвинський райони.

17 липня 1925 р. Іллінецький та Липовецький райони Бердичівського округу були передані до складу Вінницького округу, а Уланівський район Вінницького округу перейшов до складу Бердичівського округу.

Згідно з постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 13 червня 1930 р. «Про реорганізацію округів» на території Української РСР було розформовано 13 округів, з них— 3 на Поділлі: Кам'янець-

Подільський округ з приєднанням його території до Проскурівського округу, Могилів-Подільський округ з приєднанням його території до Вінницького округу та Тульчинський з приєднанням території до Вінницького та Уманського округів.

За постановами ЦВК і РНК СРСР від 23 липня 1930 р. та ВУЦВК і РНК УРСР від 2 вересня 1930 р. в Українській РСР був ліквідований адміністративно-територіальний поділ на округи і встановлено 503 окремі адміністративні одиниці. По колишньому Вінницькому округу було встановлено 34 райони, по Проскурівському — 27. Після переходу території Вінницького району у відання Вінницької міської Ради цей район був ліквідований. Розформовані були також Джуринський і Старомурафський райони з віднесенням їх території до складу Шаргородського району, Ганнівський — з віднесенням його

го території до Гайсинського району, Соболівський — до Теплицького, Тернівський — до Джулинського і Ольгопільський — до Бершадського.

3-го лютого 1931 р. в Україні ліквідовано 119 районів, серед них 12 — на Вінниччині з приєднанням їх до районів: Вапнярського до Томашпільського, Дашівського до Іллінецького, Ладжинського до Уманського і частково до Гайсинського, Лучинецького до Копайгородського, М'ястківського до Крижопільського, Ободівського до Чечельницького, Ситковецького до Немирівського, Турбівського до Липовецького, Чернівецького до Бабчинецького, Шпиківського до Брацлавського, Ялтушківського до Барського, Яришівського до Могилів-Подільського.

Ситковецький і Шпиківський райони в червні 1933 р. були відновлені, а в лютому 1935 р. відновлені також Дашівський, Ободівський, Турбівський, Яришівський та Ольгопільський райо-

ни.

27 лютого 1932 р. була утворена Вінницька область, до якої ввійшло 69 районів сучасних Хмельницької, Вінницької та частини Житомирської областей.

4 квітня 1934 р. ліквідовано Староміську сільську Раду, а Старе місто приєднано до міської смуги м. Вінниці.

У травні 1935 р. на території Вінницької області було утворено 4 округи: Кам'янець-Подільський в складі 9 районів, Могилів-Подільський — 6 районів, Проскурівський — 9 районів і Шепетівський — 10 районів.

В 1937 р. з утворенням Кам'янець-Подільської та Житомирської областей до них відійшла значна частина районів Вінницької області; округи були ліквідовані. У складі Вінницької області залишилися дві міськради обласного підпорядкування (Вінницька і Могилів-Подільська) та 42 райони:

1. Барський	22. Ольгопільський
2. Бершадський	23. Оратівський
3. Брацлавський	24. Піщанський
4. Вінницький	25. Плисківський
5. Вороновицький	26. Погребищенський
6. Гайсинський	27. Ситковецький
7. Дашівський	28. Станіславчицький
8. Джулинський	29. Теплицький
9. Жмеринський	30. Тиврівський
10. Іллінецький	31. Томашпільський
11. Калинівський	32. Тростянецький
12. Козятинський	33. Тульчинський
13. Комсомольський (колишній Махнівський)	34. Турбівський
14. Копайгородський	35. Уланівський
15. Крижопільський	36. Хмільницький
16. Липовецький	37. Чернівецький
17. Літинський	38. Чечельницький
18. Монастирищенський	39. Шаргородський
19. Муровано-Куриловецький	40. Шпиківський
20. Немирівський	41. Ямпільський
21. Ободівський	42. Яришівський

В період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Вінницька область зазнала

німецько-фашистської окупації. 20 березня 1944 р. Вінниця, а незабаром і вся

Вінницька область були визволені від німецько-фашистських загарбників.

7 квітня 1945 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР місто Вінниця було поділено на три міські райони: Ленінський, Свердловський та Кіровський. Проте цей поділ уже 11 серпня 1948 р. у м. Вінниці було ліквідовано.

20 березня 1946 р. у складі Вінницької області був утворений Джуринський ра-

йон, до складу якого ввійшли сілради Ворошилівська, Галинчинецька, Деревичинська, Джуринська-Перша, Джуринська-Друга, Довжанська, Калитинська, Лопатинецька, Малодеревичинська, Покутинська, Політанська, Попелівська, Речинецька, Садковецька, Сапіжанська, Семенівська, Стрільчинецька та Хоменківська.

На кінець 1946 року область мала 45 ра-

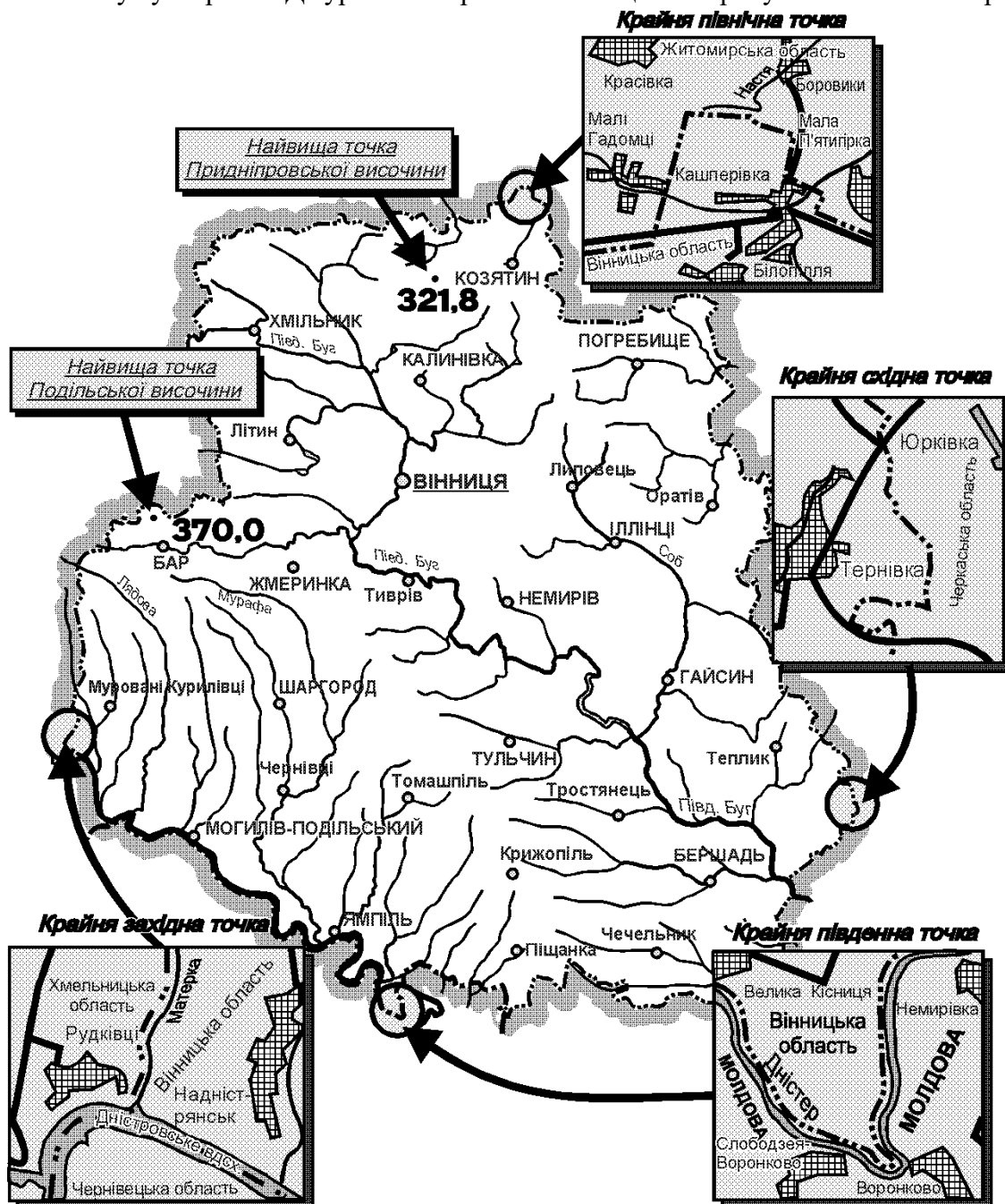

Рис. 3

йонів.

У зв'язку з укрупненням колгоспів, з 1951 р. послідовно проводилось укрупнення сільських Рад та районів. В січні 1954 р. до складу новоутвореної Черкаської області передано Монастирищенський район Вінницької області.

28 листопада 1957 р. Ольгопільський район був об'єднаний з Чечельницьким і Самгородоцьким — з Козятинським. Тоді ж був ліквідований Станіславчицький район з передачею його території до складу Жмеринського і Копайгородського районів.

21 січня 1959 р. ліквідовано Дашівський, Ободівський, Ситківецький райони з віднесенням території Дашівського району до складу Гайсинського та Іллінецького районів, Ободівського — до Крижопільського, Тростянецького, Чечельницького, Ситковецького — до Брацлавського, Гайсинського і Іллінецького районів.

10 вересня 1959 р. з метою укрупнення районів були ліквідовані: Вороновицький район з передачею його території до складу Вінницького і Немирівського районів; Джуринський — до Шаргородського району; Джулинський — до Бершадського і Теплицького районів; Копайгородський — до Барського, Жмеринського і Муровано-Куриловецького районів, Турбівський — до Вінницького, Калинівського і Липовецького районів.

У 1960 р. Вінницька область в своєму складі мала 32 райони: Барський, Бершадський, Брацлавський, Вінницький, Гайсинський, Жмеринський, Іллінецький, Калинівський, Козятинський, Комсомольський, Крижопільський, Липовецький, Літинський, Муровано-Куриловецький, Немирівський, Оратівський, Піщанський, Плисківський, Погребищенський, Теплицький, Тиврівський, Томашпільський, Тростянецький, Тульчинський, Уланівський, Хмільницький, Чернівецький, Чечельницький, Шаргородський, Шпиківський, Ямпільський

та Яришівський. В складі області є два міста обласного підпорядкування (Вінниця і Могилів-Подільський), 6 міст районного підпорядкування (Бар, Гайсин, Жмеринка, Козятин, Тульчин, Хмільник), 24 селища міського типу та 712 сілрад. До 1962 р. Вінницьку область укрупнено до 13 районів. Протягом 1965–1966 рр. було відновлено 12 районів.

У 1979 утворений ще один район — Оратівський, який був у складі Черкаської області. У 1990 році утворився Чернівецький район, територія якого входила до складу Могилів-Подільського району. Так поступово визначились сучасні межі Вінницької області.

Сьогодні в межах області розташовано 27 адміністративних районів (табл. 1), є 17 міст, 30 селищ міського типу та 1467 сіл. Вінницька область розташована в центральній частині правобережної України, на південному заході від Києва. Адміністративний центр — місто Вінниця з населенням 390 тис. чол. Площа області — 26,5 тис. км², тобто 4,4% території країни. Населення області — 1830 тис. чол., що складає 3,6% від загальної кількості населення України.

За розмірами території Вінниччина поділяє з Донецькою областю 11 місце в країні. Площа її трохи менша за площі деяких держав Європи (Бельгія — 30,5 тис. км², Нідерланди — 33,7 тис. км², Албанія — 28,5 тис. км²), але більша за Ізраїль (20,7 тис. км²), Кувейт (18 тис. км²), Ліван (10,4 тис. км²), Кіпр (9,25 тис. км²), Люксембург (2,6 тис. км²).

Область межує на півночі з Житомирською областю, на північному сході — з Київською, на сході — з Черкаською, на південному сході — з Кіровоградською, на півдні — з Одеською областю та Республікою Молдовою, на південному заході — з Чернівецькою, на заході та північному заході — з Хмельницькою. Вінницька область єдина в Україні, що межує з такою кількістю областей та сусідньою державою.

Вінницька область простягається на північ до 49°53' пн. ш. (початок невеличкої річки Настя біля села Кашперівки Козятинського району), на півдні обмежується р. Дністер (на південь від с. Велика Кісниця Ямпільського району — 48°04' пн. ш.) (рис.3).

Таблиця 1.

Адміністративні райони Вінницької області (на 1.01.2000 р.)

№	Назва району	Дата утворення	Площа (тис. км ²)	Населення (тис.чол.)	Районний центр
1.	Барський	1923 р.	1,1	64,9	м. Бар
2.	Бершадський	-"-	1,3	72,2	м. Бершадь
3.	Вінницький	-"-	0,9	69,5*	м. Вінниця
4.	Гайсинський	-"-	1,1	66,3	м. Гайсин
5.	Жмеринський	-"-	1,2	45,0*	м. Жмеринка
6.	Іллінецький	-"-	0,9	42,1	м. Іллінці
7.	Калинівський	-"-	1,1	65,5	м. Калинівка
8.	Козятинський	-"-	1,1	77,7	м. Козятин
9.	Крижопільський	-"-	0,9	42,4	смт Крижопіль
10.	Липовецький	-"-	1,0	44,9	смт Липовець
11.	Літинський	-"-	1,0	41,9	смт Літин
12.	Могилів-Подільський	-"-	0,9	38,8*	м. Могилів-Подільський
13.	Муровано-Куриловецький	-"-	0,9	35,5	смт.Муровані Курилівці
14.	Немирівський	-"-	1,3	58,9	м. Немирів
15.	Оратівський	1979 р.	0,9	27,8	смт Оратів
16.	Піщанський	1923 р.	0,6	26,2	смт Піщанка
17.	Погребищенський	1924 р.	1,2	39,6	м. Погребище
18.	Теплицький	1923 р.	0,8	36,0	смт Теплик
19.	Тиврівський	-"-	0,9	48,2	смт Тиврів
20.	Томашпільський	-"-	0,8	40,9	смт.Томашпіль
21.	Тростянецький	-"-	0,9	64,8	смт.Тростянець
22.	Тульчинський	-"-	1,1	65,8	м. Тульчин
23.	Хмільницький	-"-	1,3	45,5*	м. Хмільник
24.	Чернівецький	1990 р.	0,6	29,8	смт Чернівці
25.	Чечельницький	1923р.	0,8	29,0	смт Чечельник
26.	Шаргородський	-"-	1,1	66,5	м.Шаргород
27.	Ямпільський	1965 р.	0,8	48,0	м. Ямпіль

* Кількість населення без врахування райцентрів.

Крайня західна точка області знаходиться в Муровано-Куриловецькому районі (місце впадіння р. Матерки в Дністровське водосховище — 27°35' сх. д.). Крайня східна точка знаходиться в Бершадському районі на схід від села

Тернівка (30° 02' сх. д.) [5].

Таким чином, відстань між крайніми точками з півночі на південь становить 204 км, а з заходу на схід — 196 км. Географічний центр області знаходиться в Немирівському районі між селами Ни-

кифорівці і Лука.

Область зручно розташована щодо великих промислових міст і районів України: до Києва — 256 км, Одеси — 434 км, Львова — 365 км. По її території проходять важливі залізничні та автомобільні

магістралі. Це сприяє встановленню тісних економічних зв'язків, як із сусідами, так і з більш віддаленими торговими партнерами, а також прискоренню економічного розвитку.

1. Адміністративно-територіальний устрій Вінницької області. – Одеса: Маяк. – 1986.
2. Вінницький обласний державний архів. Путівник. – Вінницьке обласне книжк.-газетн. вид-во, 1960. – 320 с.
3. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля. – Вінниця: ЕкоБізнес Центр, 1998. – 184 с.
4. Історія міст і сіл Української УСР. Вінницька область. – К.: УРЕ АН УРСР, 1972.
5. Любченко В.Є., Космина А.С. Географія Вінницької області: Посібник для загальноосвітніх шкіл. – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1996. – 48 с.
6. Місце Вінницької області в економіці України (статистичний збірник). – Вінниця, 1999.